

Szent István király a néphagyományban

LUKÁCS LÁSZLÓ

Báthori Gábor erdélyi fejedelmet *Erdész Sándor* iktatta be a magyar mondavilág történeti arcképcsarnokába.¹ Az alábbiakban, Erdész Sándor mondatainak kapcsolódva, a Szent István királyról szóló történeti mondatokat mutatom be.

Államalapító, egyházszerző királyunk életében és a halálát követő évtizedekben a pogánysághoz, az ősi magyar hitvilághoz ragaszkodó tömegek körében nem volt népszerű. Életében és közvetlenül halála után népmondák aligha keletkeztek róla. Az 1083-ban szentté avatott királynak azonban ezer esztendőn át igen erős volt az egyházi hagyományból, a rá vonatkozó legendákból szétsugárzó tisztelete. A későbbi királyok és a nemesség is gondosan ápolta az államszerző király személyéhez, cselekedeteihez, törvényeihez és a magyar koronához kapcsolódó hagyományokat. Szent István hivatalos, nemzeti, egyházi tisztelete alakította ki és táplálta a rá vonatkozó néphagyományokat. Neve, tettei, a külső és a belső ellenséggel, a pogánysággal folytatott harcai nem csupán középkori legendáinkban, krónikáinkban, történeti énekeinkben, hanem történeti mondáinkban is szerepelnek.

Szent István király alakját így mutatta be az 1280 körül keletkezett verses história ismeretlen szerzője:²

A királyok, ha meghalnak,
bevégzik uralmukat,
meg nem őrzik a hatalmat
s felséget a hant alatt.
Ám e szent, mihelyt bevégezé
a földi uralkodást,
örök dicsőségben kezdé
újjent a királykodást.

Az ifjúkor küszöbére
érkezett szeplőtelen,
majd a férfikorba lépve

1 Erdész Sándor: Báthori Gábor a néphagyományokban. Szabolcs-Szatmári Múzeumi Füzetek 1. Nyíregyháza, 1965.

2 István király verses históriája. A magyar középkor irodalma. Válogatta, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: V. Kovács Sándor. Budapest, 1984. 838–843.

nagy s dicső lett hirtelen.
Terjedt híre szerteséjjel,
nyert zengő dicséretet:
harcban sosem érte szégyen,
vitézül vezérkedett.
És míg harcolt e világban,
jól szolgálta Istenét,
mert a jótettek sorában
lelte legfőbb örömét.

Megváltóját szívből hitte,
jelzi sok cselekedet:
a kötelesség vezette
mindünkért s minden felett.
Király volt s hit apostola:
így rótt kétszeres adót;
mindig teste-lelke ura
s nem kényeztetője volt.
Mindig Uráért buzogva
fakadtak jótettei,
gyönyörű volt szál-alakja,
még szebbek erényei.

Esztergomban ma is büszkén emlegetik, hogy Vajk az esztergomi vár *Szent István szobájában* született. Felerősítette a helyi hagyományt, hogy ezt a román kori termet Simor János érsek 1874-ben restauráltatta, Szent István-kápolnává alakíttatta.³

Az 1930-as években Szent István király ünnepén, augusztus 15. és 20. között, esténként kivilágították a *születési kápolna* külső falán elhelyezett kettős keresztet. Ugyancsak helyi hagyomány szerint Vajkot az esztergomi járásbírótság udvarán lévő kút vizével keresztelték meg Istvánná.⁴

A gyermek István, királyi elhivatottságát példázza a következő monda, amelyet Kálmány Lajos gyűjtött Szőregen a múlt század végén.⁵

Mikor Szent István gyerök vót, ű mán játékot csinált a tengör partján: várat csinált kavicsokbul. Azután a kiráj ara mönt szolgáljival égygyütt; hogy nem köszöntek neki: mögharagudott, hogy ű mán várba' van, várnak ura oszt nem köszönnek! Mijen ostobák! — asz'ongya — az embör mellett elmönnek osz'tán nem köszönnek. Osz'tán kérdözte a kiráj, hogy mit mondott?! Asz'ondom, hogy én is csak kiráj vagyok a magam várába'! Segiccsön az Isten! a mit el is kapott.

Az István királyhoz kapcsolódó történeti mondák egyik csoportja a pogányok elleni harcait örökítette meg. E mondák számos eleme a Szent

3 Homor Imre: Esztergom nevezetességei. Esztergom, 1930. 22.

4 Karsai Géza: Szent István király tisztelete. Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. Szerkesztette: Serédi Jusztinián. Budapest, 1938. III. 215.

5 Kálmány Lajos: Szeged népe. Szeged vidéke népköltészete. Szeged, 1891. III. 302.

László- és a Mátyás mondakörökből származik, csak később kapcsolódott Szent István személyéhez. A tordai nép hagyománya szerint a kunoktól üldözött Szent László aranyakat szór el, hogy egérutat nyerjen. Lovának nyolcszögű patkónyomát a Tordai-hasadéknál máig őrzi egy szikla, a *Patkóskő*. Ugyanezekkel a mondai elemekkel találkozunk a következő István-mondában, amely a veszprémi Gizella-kápolna építtetését magyarázza:⁶

Mikor a pogányok Veszprémre rontottak, csak Gizella királyné volt odahaza. Az ura, Szent István király kinn járt az országban sereget gyűjteni. De mikor neszét vette a bajnak, sereg nélkül is otthon termett. A várba persze a város laposa felől már nem lehetett bejutni, mert az ellenség minden járt utat elállt. Került hát Szent István a meredek szirtek felé. Tudta, hogy a felesége itt egy kepezstetőn szokta az ebédvizet a völgyből meghordatni. Csakhogy annyi ideje se volt már, hogy a lováról leszálljon: a pogányok észrevették és megrohanták. A felesége a nagy templomban éppen érte imádkozott. Mikor a riadalomra kifutott, Szent István már nekiugratott a sziklának. Mivel a megrémült királyné sietségében a fényes fészületet is magával hozta, ezzel kezdett integetni, hogy az ura a lovát merre fordítsa. Így a meredek gyalogjárót szerencsésen megtalálta ugyan, de a pogányok mégis utolérték volna, ha közben el nem hányja palástját, kardját, erszényét, aranyláncát. Míg aztán a pogányok drágaságain marakodtak, meg míg a lova aranypatkóját a sziklából fessegették, Szent István szerencsésen fölért a feleségéhez. Ennek hírére a pogányok annyira megrémültek, hogy maguktól elkotródtak. Oda, ahonnan Gizella királyné a kereszttel integetett, Szent István még aznap kápolnát építtetett. A kis kápolna megmaradt egész mostanig, meg az a nyom is látható, amelyből üldözői annak idején az aranypatkót kifeszgették.

Egy hasonló palócföldi, ságújfalui monda István királyt mágikus erővel rendelkező embernek, táltosnak mutatja be:⁷

Szent István kirá' tá'tus vót. Őtet üldözték mingyig. Még Ágasváron vót, mikó elsőt harangoztak, oszt' mikó beharangoztak, ott vót szent kút-ná' (a verebélyinél) oszt' a lovának a négy lába most is ott van a termés kőbe': István kirá'j ugratásnak hívják.

A Tolna megyei, regölyi történeti mondában István király alakjához a Mátyás mondakör elemei kapcsolódtak. Ilyen az ostromlott várba vasalatlan kerékkal bekéredzkező kocsis mondaeleme. Az István ellen lázadó Koppány leveretését bemutató regölyi monda egyúttal a Baranya megyei Oroszló község helynévmagyarázó mondája is:⁸

István királyról és Kupa hercegről szól ez a történet, és a regölyi várról, melynek a mai templom előtt volt egy vaskapuja, és előtte víz folyt egy mély árokban. Majsa és a Koppány felől a vároldalnak befelé mélyedő sáncai voltak, hol az őrség bántatlanul megbújhatott, ember nem

6 Sebestyén Gyula: *Dunántúli gyűjtés. Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII.* Budapest, 1906. 483.

7 Kálmány i. m. 303.

8 Hegedűs László: *István király a regölyi népmondában.* Új Ember XLIII. 35. 1987. augusztus 30. 6.

látszott ki ezekből a mélyedésekből. Kupa herceg védte katonáival a várat, és István katonáival a Szigetdombon szállt meg. Aztán István koldus képében egy abroncstalan kerékkel bekéretőzött a várba, hogy azt megvasaltassa. A fogadóban megevett három tojást, és otthagytott a tányéron egy papírt, hogy István járt ott. Aztán megostromolta a várat, először a Szigetdombról lőttek valamilyen földönhordó ágyúval, aztán az említett várkaput lőtték, majd benyomultak. Kupa herceg menekült száguldó lován, mely emberi hangon is értett. István a mostani Oroszló táján rászólt a lóra, hogy nem őt akarja bántani, hanem csak a gazdáját. S ekkor mondta Kupa lovának: Ó, rossz ló! — Azóta Oroszló a neve Oroszlónak, István ott vágta le Kupa herceget.

Nagyberkiben (Somogy m.) ezt a mondát a községtől délre lévő szalacscai várhoz kapcsolják. Egyik szép változatát 1953-ban a 65 éves Farkas László így mondta el Szendrey Ákosnak:⁹

Anyámtól hallottam, hogy legutóbb innen verték ki a törököt Szalacsckáról. Sokáig ostromolták Szalacscka várát a pusztából Szent István király. Itten azonban nem ment semmire sem, mert bekerített vár volt, fallal. Ekkor valahonnan megtudták, hogy délről van egy vaskapu, és innen van összeköttetés a török hatósággal. Ő, Szent István elment kódis képében, egy számmal, bement. Összetörött egy kereke, és bement kereket kérni. Egy öregasszonyhoz ment be. Mindent kitudakolt, hogy hol lehetne mit csinálni, érdeklődött. Az asszony ebédet adott neki. A fia oskolában volt. Abban közben az asztal alatt és alá írta: „Ma bevettem Szalacscka várát.” A gyermek megjött az oskolából, nézte az írást, és kérdezte az anyját: „Édesanyám, ki volt itt?” Azt mondja, egy öreg kódis, adtak neki önni, eltörött a kereke. Az volt Szent István király. Mindjárt jelentik eztet, őrség ment a kapuhoz, hogy senkit ki ne engedjenek. Közben odaért az öreg kódis, hogy viszi a kereket a vállán. Megállítják, hogy nem lehet kimenni. Ő ott rimánkodik, ott a kis számára kint. Akkor az egyik őr megfogta, azt mondta neki: Olyan orrod van, mint Szent István királynak! De osztán kiengedte, hogy menjen a szamarához. Akkor osztán a jenői határban van *Sapkatötös*, nagy mocsár van, nem tudtak átjönni a Szent István király katonái. Sapkával hordták össze a tötést. Ezt a mai napig is *Sapkatötösnek* nevezik. Ekkor délről, a harmadik oldalról belöttek a vaskaput, ekkor bevették Szalacscka várát. Kupa herceg uralkodott ott ebben a várban, ennek a névnapjára mindig ki lett téve egy nagy aranyökör, arany ekével, ostor van a béresgyerek kezében. Ezer évvel ezelőtt volt ez.

A fehérváracsurgói homokbányában található ember formájú kövek kialakulását azzal magyarázzák, hogy István király könyörgésére az Isten kővé változtatta a túlerőben lévő ellenséget, a tatárokat. Ez is Szent László-mondakörből örökölt mondaelem. A 16. század első harmadában keletkezett Érdy-kódexben azt olvashatjuk, hogy László király erős imádkozással kőbálvánnyá változtatta a menekülő tatárokat. István király hasonló cselekedetéről szóló történeti mondáját a Fejér megyei Bodajkon gyűjtöttem, az 1909-ben született Barabás Pálné így mondta el:

---

⁹ 9 Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Lelt. sz.: 4030.

Hát az én életem az nem volt valami rózsás, mert fehérhomokot hordtunk a húgossal, és az élelmet így biztosítottuk. A fehérhomokot Fehérvárscurgóról hordtam én is meg a húgom is. Mi árvák voltunk és elvittük Balinkára, ott elcseréltük élelemért. Meszelésre használták a németek. Tehát mint gyerek szerettem és érdeklődtem mindenhogyan, láttam ottan olyan ember formájú köveket, és így kérdeztem az idős embereket, hogy mér' vannak ott olyan kövek. Egyszer azt mondta nekem egy bácsi: Tudod, Szent István korában itt akkora harcok voltak, aztán a tatárok voltak többen. Aztán István király leborult, és kérte a jó Istent, hogy változtassa őket kővé. Mindig eszembe volt, amikor megmertem a zsákomat, már mint gyerek, hogy István király, az ország alapítója kővé változtatta a tatárokat.

Magyarországot a Moldvában élő magyarok ma is *Szent István országának* nevezik.¹⁰ Körükben, a Bákó melletti Lujzikalagorban az 1950-es években Kallós Zoltán egy István királyról szóló balladatöredéket gyűjtött.¹¹ Szövegéből arról értesülünk, hogy az ellenség érkezésének hírére István király napkelet és napszentület, azaz napnyugat felől is összetrombitálja katonáit, s indulnak a dushmany, az ellenség elébe:

Magyar István király,
Országunk istápjja,
Felköté a kardját,
Vevé trombitáját.

Kiment zajtójába,
Zudvarába lépett,
Hangozá keletre
S napszentületére,

Hogy gyüllyenek össze
Az ő gyermekei,
Az ő gyermekei,
Hadbéli fiai.

Össze es gyülének.
Fegyver alá tette
S háborúba indult,
Dushmany eleibe.

A moldvai magyarok farsang végi multságának *Szent István király napjai, nagykirály napjai* a neve.¹² A görögkeleti-orthodox egyház ha-

10 Gunda Béla: *Mi a magyar? Virrasztók. Vigilia-antológia. Válogatta és szerkesztette: Lukács László, Rónay László. Budapest, 1985. 583.*

11 Kallós Zoltán: *Ismeretlen balladák Moldvából. Néprajzi Közlemények III. 1958. 51.*

12 Wichmann Györgyné: *A moldvai csángók szokásaiból. Ethnographia XVIII. 1907. 287—289; Lükő Gábor: Moldva alapításának mondáihoz. Ethnographia XLVII. 1936. 52; Lükő Gábor: A csángók. I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal. Budapest, 1936. 83—84.*

gyományai szerint a nagyböjt nem hamvazószerdán, hanem az előtte való hétfőn kezdődik. A római katolikus moldvai magyarok farsangjának megnyúlását egy mondával magyarazzák: Szent László a tatárok ellen harcolt, és nem ért haza a farsang végére. Engedélyt kért a pápától, hogy ő is megünnepelhesse a farsang végét, kapott is két napot. Moldvában a magyarok azóta mindig két nappal később kezdik a böjtöt, mint a románok. Kissé eltér ettől a monda Románvásár környékéről, Szabófalváról és Jugánból ismert változata. Ennek Szent István király a főszereplője, aki nem a pápától, hanem Istentől kéri a farsang meghosszabbítását. Szabófalván a *Szent István király napjain* a fiatalság a mezőn táncol, álarcba, maskarába öltözve mulat. Románvásár környékén Szent István igen népszerű. E vidék egyik legrégebb faluja, Kickófalva templomának védőszentje, egyúttal a falu névadója István király. A falu neve korábban Steckófalva volt, Steckó pedig az István név szlávos becéző alakja. Az előszeretettel látogatott kickófalvi Szent napi búcsúk is hozzájárultak a *nagykirály* tiszteletének terjedéséhez. Románvásár környékén Pusztina és Gajcsána templomát Szent István király tiszteletére szentelték. Így érthető, hogy főként e két községből 1944-ben a Baranya megyei Egyházközségre települt moldvai magyarok körében is Szent István király szerepel a farsang meghosszabbításával kapcsolatos mondában. A mondát az 1920-ban Gajcsánán született Gyurka Mihályné így mondta el.¹³

Hát István király hosszabbította meg a húshagyatot, mert nem ért haza a családjához vasárnap estére, hanem kedden estére ért haza, úgy, hogy ő vasárnap este kellett volna megtartsa, de közben kedden este ért haza, és akkor tartotta meg a családjával a húshagyatot, mert katolikus ember vót.

Az István királyhoz kapcsolódó történeti mondák másik csoportja mélyen vallásos, alamizsnát osztó, még merénylőjének is megbocsátó, templomépítő, zarándokhelyeken buzgólkodó uralkodót állítja elének, aki életével méltán érdemelte ki, hogy a szentek közé emeljék. Az esztergomi hagyomány szerint éjszakánként a kápolnájában imádkozott. Gyakran járt a szegények között, kenyeret és más adományokat osztott, mert jólelkű volt. A szegények úgy körülvették őt, olyan közel mentek hozzá, hogy a szakállát is megrángatták, megtapogatták rajongásukban. Utóbbi epizódról életének nagyobbik legendája is tud. Ugyancsak esztergomi hagyomány szerint, amikor egy orvgyilkos meg akarta ölni az alvó István királyt, leejtette a tört, mire a király felébredt, de megbocsátott merénylőjének. Ezt a történetet Szent István kisebbik legendájában is olvashatjuk.

Csallóközi hagyomány szerint e vidék 12 legrégebb templomát Szent István király a 12 apostol tiszteletére építtette, amikor itt is a keresztény vallást hirdette a népnek. Ő maga a Csallóköz Vajka nevű mezővárosában lakott, amely nevét is a nagy király megkeresztelkedés előtti Vajk nevé-től vette. A monda szerint ő ültette a vajkai templomkert hatalmas som-

13 Bosnyák Sándor: A moldvai csángók mondáiból. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve XIII. Pécs, 1971. 182; Bosnyák Sándor: A moldvai magyarok hitvilága. Folklor Archívum XII. Budapest, 1980. 54.

fáit.¹⁴ A csallóközi Szent István mondát az 1909-es születésű Csiba Viktor Cikolaszigeten így mondta el Timaffy Lászlónak:¹⁵

A túlsóféli Vajkárul való vagyok, ott hallottam még idesapámtul, hogy hogyan lett Vajka a mi falunk neve. Szent István királyt még pogány nevin Vajknak hitták. Szíp deli legény vót, és igen szeretett vadászni errefele is az Öreg-Duna erdeiben. Egyszer is, amikor erre járt, meglátott egy csudaszíp szarvast legelni a vízparton. Óvatosan becserkelte és meglátta a nyilával. A szarvas még egy nagyot ugrott egyenesen bele a vízbe, behuppant a magas partrul. Nagy vót a víz, minnyá el is kapta, osztán sodorta befele. Vajk meg szaladt a parton utánna, sajnálta igen, hogy elviszi tüle a víz a szíp szarvast. Amint futott, hát látja ám, hogy a sziget sarkában két ember halászik. Odakiáltotta őket, hogy vegyék a ladikjukba, osztán menjenek a szarvas után. Azok meg is tették. Má ippen beírtik, amikor a királyfi el akarta kapni az agancsát, hogy megfogja. Mondták neki a halászok, hogy ne hajúljon ki annyira, mert fölbillen a ladik. Az nem olyan ladik vót, mint a mostaniak, hanem egyhasábbul vót kifaragva, osztán könnyen beleforgott a vízbe. Úgy is lett. Alig kimondták, beleforgtak a vízbe mind. Vajk a szarvas agancsába kapaszkodott, a halászok meg a ladikba. Elkapta őket a sodrás. — Segítség! — kiáltotta a királyfi, mer má egyszer lehúzta a víz. Az egyik halász odaúszott hozzá, elkapta a nyakánál fogva, és úszott véle kifelé a part felé. Szerencsésen ki is mentette. A másik is kiírt a fölforgott ladikkal. Ott vót nem messze a gunnyójuk, odamentek, megszáritgatták a ruhájukat. Amíg melegedtek, Vajk elmondta nékik, hogy ű a királyfi, nos meghálálja nékik, hogy megmentették az életit. Azonnyomban azt a földet, ahun a gunnyójuk vót, nékiadta, meg az egisz határt is a szigetekkel együtt. A halászok meg hálából azt a kis falut, ami ott keletkezett, rúla Vajkának nevezték el. De kisébb se feledkezett el a halászokrul. Amikor má István király lett belülle, írást is adott rúla. Azúta Vajka nemes község vót és innen ered a nemesi közbirtokosság is, ami csak most szűnt meg a föl-szabadulás után.

Féjér megyében a népszerű bodajki búcsújáróhely kialakulását István király és Imre herceg nevéhez, itteni buzgolkodásához kapcsolják. Székesfehérvár — Felsővárosban ma is emlegetik, hogy István király Fehérvárról tutajjal ment Bodajkra, mert az ő idejében Fehérvár és Bodajk között még mindent mocsár meg víz borított. Bodajkon így mesélte el a mondát Takács Mária 1931-ben született adatközlőm:

A régebbiek mindig azt mondták, hogy István király és Imre herceg együtt jártak Bodajkra. Itt már ők, az ő korukban imádkoztak, és ezért is ilyen híres ez a bodajki búcsújáróhely. Volt olyan, aki azt mondta, hogy Székesfehérvárról csónakkal jöttek, mert itt víz volt valamikor. Ezt a régi öregektől hallottam, hogy itt víz volt. Hallottam olyat is, hogy gyalog jöttek.

14 Ipolyi Arnold: Magyar műemlékek. Csallóköz műemlékei. Archaeologiai Közlemények II. Pest, 1861. 34.

15 Timaffy László: Történelmi mondák a Kisalföldről. Arrabona XVIII. Győr, 1976. 77.

Bodajkon és környékén az a hagyomány él, hogy a bodajki tóban azért nincsenek békák, mert István királyt áhítatában zavarta a békák kuruttyolása, ezért megátkozta őket. A monda egyik igen szép változatát a Bodajkhoz közeli Csákberényben gyűjtötte Udvardy János még az I. világháború előtt:¹⁶

Még mikor István kirá vót, ement ide Bodajkra a szentegyházbo imádkoznyi. Aztán ott a tóba nagyon retyegtek (brekegtek) a békák. Aztán hogy köze van a templom, nagyon behallaccott a békák retyegése. Aztán kikütte a szógáját, vagy inassát, vagy aki ott téblábol mellette, hogy mongya meg a békáknak, hogy hagassanak e. A szóga kiment, oszt aszongya a békáknak, hogy azt izeni István kirá, hogy hagassanak e!

A szóga visszament, de a békák csak tovább retyegtek. Másoccor is kiküldi a lakáját, hogy hát parancsúja meg a békáknak, hogy hagassanak e, mer István kirá odabenn imádkozik. A szóga megin úttett (úgy tett), de a békák megen csak tovább retyegtek. Mos má aszonta István kirá, hogy menny ki, oszt mond nekik, hogy mos má hagassanak e örökre, pusztújjanak innen. A szóga kiment harmaccor is a tóho, oszt, aszonta, hogy aszonta István kirá, hogy mos má hagassatok e örökre, oszt pusztújjatok innejd. Osztt akkor etakarodott minden béke onnon. Most is a mút vásárkor, hogy odaát vótom, mer a Ferusnak köllött egy pál viselő csizmát vennyi, nézetem, de nem láttom békát abba a tóba. Mind epusztúttak onnan.

Nem csupán István király személyét, cselekedeteit, hanem a hozzá kapcsolható tárgyakat, ereklyéket is mondák övezik. Régóta izgatja népünk képzeletét a magyar királyi korona keresztjének ferdesége, amelynek magyarázatát a Salamon Anikó által 1972-ben Hidegségben gyűjtött gyimesi csángó monda így adja meg:¹⁷

Mikor az első királyt akarták koronázni, a gyűlést megcsinálták, külső országokból, mindenünnét a gyűlést. Mikor koronát akartak a király fejibe húzni, akkor ő nem akarta elfogadni, hanem elütötte, a korona eldőlt. Látod-e? A pénzen es meg vót a keresztnek az eldőlése. Azért van elferdülve, mert nem akarta felvenni a királyságot, hanem le akarta ütni a fejről. S akkor odaragadott, s hát, egyszercsak valamennyi kicsit ütték el. S akkor odaragadtak a hozzátartozók, de csak belehúzták a fejibe, csak meg kellett maradjon királynak. Nem akarta átvenni, ugye, mert nagy felelőssége van egy királynak. Nagy felelőssége. S ezen keresztül nem akarta elfogadni, s erőszakosan csak megtették királynak.

A Szent Jobbról Kálmány Lajos a múlt század végén Deszken jegyzett fel egy mondát, amely az egyházi hatástól függetlenül keletkezett:¹⁸

István kiráj mikó Babilonba útagzott az édös anyjával, az édös anynya asz'on'ta, hogy az Isten se' dú'theti e (a babiloni toronyt). Szent István ezön annyira megbosszankodott, hogy pofon vákta az édös anynyát, azé' vágatta, le a maga kezit, a mölik még most is mögvan.

16 Udvardy János: Mondák. Magyar Nyelvőr XLI. 1912. 199.

17 Salamon Anikó: Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák. Budapest, 1987. 39.

18 Kálmány i. m. 302.

A helyi hagyomány szerint Esztergomot Párkánnyal a Duna alatt alagút kötötte össze, melyen át már István király is közlekedett. Sőt, a garamkövesdiek úgy tudják, a Garam alatt folytatódott az alagút, így István király Garamkövesden is járt. Az esztergomi bazilikában Szűz Mária oltára a monda szerint onnan nyerte a nevét, hogy István király e helyen ajánlotta fel országát Máriának.¹⁹

A pannonhalmi altemplom *Szent István székében* a hagyomány szerint a nagy király is ült, ehhez az a hiedelem fűződik, ha valaki beleül, hát- és derékfájása elmúlik.²⁰

Székesfehérvár környéke, a Mezőföld a honfoglalás után a fejedelmi szállásterülethez tartozott, majd a magyar királyok birtoka lett. Vizteleky Gábor vajtai juhász még 1983-ban is így emlegette a Mezőföldet: „Ez volt István királynak a törzsökös birodalma.” Valójában ez a birodalom az egész magyar nyelvterületre kiterjedt, ahol a nagy király tisztelete, miként az itt bemutatott mondák is igazolják, ma is él.²¹

---

19 Tisovszki Zsuzsanna (Balassa Bálint Múzeum, Esztergom) szíves levélbeli közlése, 1988.

20 Karsai i. m. 228.

21 Az európai párhuzamokhoz: Dobos Ilona: I. Istvánról szóló mondák Európában. Hajdú-bihari Napló, 1975. augusztus 24. 12.

